

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-21>

УДК 338.439.02:330.342.146

РОЛЬ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

THE ROLE OF AGRICULTURAL ENTERPRISE IN THE DEVELOPMENT OF TERRITORIAL COMMUNITIES

Ільченко Тетяна Вікторівнакандидат економічних наук, доцент,
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1879-6310>**Застрожнікова Ірина Володимирівна**доктор економічних наук, доцент,
Бердянський державний педагогічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9988-5288>**Ilichenko Tetiana**

Dnipro State Agrarian and Economic University

Zastrozhnikova Irina

Berdyansk State Pedagogical University

У статті проаналізовано розвиток процесу децентралізації та створення територіальних громад в Україні з 2014 року станом на 31 грудня 2021 року. Проаналізовано розподіл громад за областями. Встановлено, що найбільшу кількість територіальних громад утворено в Одеській та Дніпропетровській областях. Проаналізовано співвідношення міських, селищних та сільських територіальних громад із констатацією значної переваги останньої групи. Наголошено на необхідності розвитку аграрного потенціалу територіальних громад, що стане запорукою розвитку сільських територій. Визначено, що бюджети сільських громад наповнюються, в основному, за рахунок податкових надходжень аграрних підприємств (на 70-90%), а добробут сільських територій має пряму залежність із розвитком фермерського сектору.

Ключові слова: аграрне підприємництво, територіальні громади, сільські території, фермерські господарства.

The article analyzes the development of the process of decentralization and the creation of territorial communities in Ukraine since 2014 as of December 31, 2021. As of January 1, 2022, 1469 territorial communities have been formed in Ukraine. The distribution of the number of communities by oblasts is analyzed. It is established that the largest number of territorial communities is formed in Odessa and Dnipropetrovsk regions. The largest number of rural communities is also observed in these areas. In the Dnipropetrovsk region, the number of rural communities exceeds the number of urban communities by almost 2 times. The ratio of urban, township and rural territorial communities is analyzed with a statement of significant advantage of the latter group. Emphasis is placed on the need to develop the agricultural potential of territorial communities, which will be the key to the development of rural areas. It is determined that the budgets of rural communities are filled mainly at the expense of tax revenues of agricultural enterprises (70-90%), and the welfare of rural areas is directly dependent on the development of the farming sector. The main priorities of the state agrarian policy are: creation of conditions for realization and protection of the rights of peasants to the earth, formation of market land relations, protection of lands; strengthening the social protection of the rural population, the establishment of wages and pensions of agricultural workers not below the average level in the country's economy; development of state and regional programs of integrated rural development; state support for the development of competitive agricultural production on the basis of cooperation and integration; state support of agricultural sector entities by concentrating state resources on priority areas of development; state support for training, retraining and advanced training of specialists, research for the agricultural sector; creating conditions for the consolidation of qualified specialists in agriculture, education, culture, health care and consumer services in rural areas. A common problem in the development of farming in many rural communities is a significant reduction in vegetable production. In order to stimulate the development of vegetable growing, communities need to develop effective mechanisms to support vegetable growers, in particular, reducing the tax burden, priority access to the lease of vacant land, and so on. Each territorial community must have special departments (divisions) of agricultural

development in the state. Among their main functions will be: implementation of state and regional policy in the field of agricultural development; ensuring sustainable development of agricultural production, agricultural entrepreneurship, farming; transparent land management.

Keywords: agrarian entrepreneurship, territorial communities, rural territories, farms.

Постановка проблеми. Процес децентралізації влади, що розпочався в Україні у 2014 р., призвів до утворення великої кількості територіальної громади, багато з яких є дотаційними та потребують значного збільшення податкових надходжень та пошуку нових джерел фінансування. Враховуючи величезний аграрний потенціал країни, велику роль у цьому відіграватиме аграрний бізнес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У зв'язку з активним впровадженням реформи децентралізації, велика кількість вітчизняних науковців присвятили свої дослідження створенню та розвитку територіальних громад. Деякі з них розглядають розвиток окремих галузей економіки та їх роль у формуванні спроможності ОТГ. Зокрема, багато вчених наголошують на виключній необхідності розвитку аграрного підприємництва задля покращення рівня життя у громадах. Особливо це стосується сільських територіальних громад. Цій тематиці присвятили свої праці чимало українських науковців, а саме Т.О. Зінчук, О.Л. Попова, В.А. Самофатова, М.М. Патинська-Попета, М.П. Талавира, О.І. Павлов, О.М. Бородіна та інші.

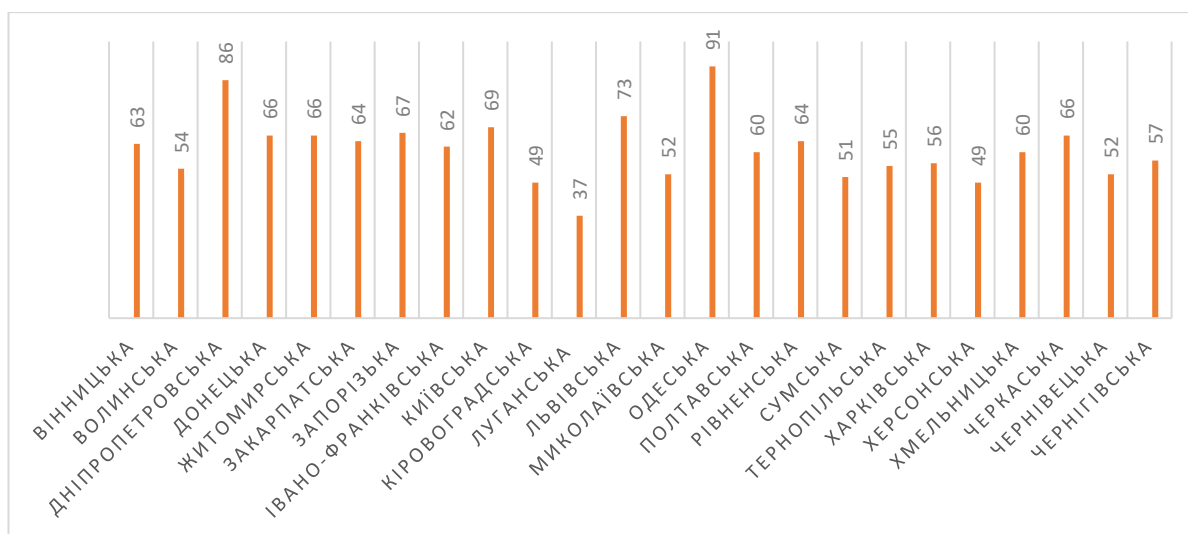
Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На підставі виявлених досліджень і наукових робіт можна зро-

бити висновок, що більша частина наукових досліджень стосується конкретних громад і не вивчає проблематику у цілому, що обумовлює необхідність детальнішого вивчення даної проблеми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даної статті є вивчення ролі аграрного підприємництва у розвитку територіальних громад.

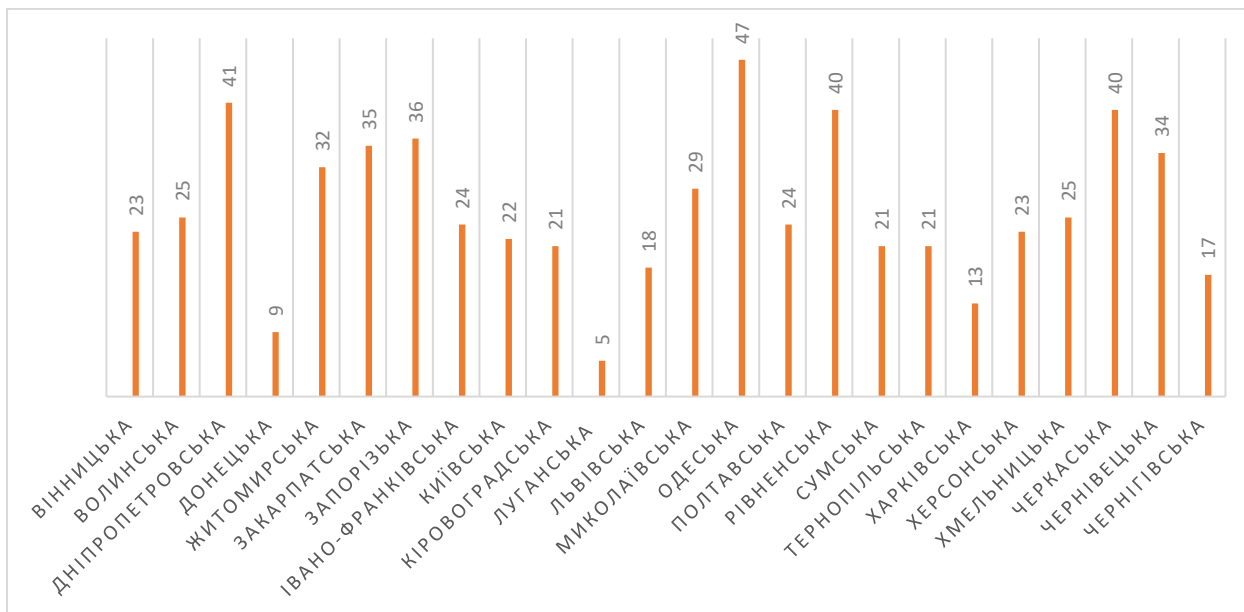
Виклад основного матеріалу дослідження. Станом на 01.01.2022 в Україні утворено 1469 громад. Розподіл громад за областями країни наведено на рисунку 1. Найбільшу кількість громад утворено в Одеській та Дніпропетровській областях, 91 та 86 громад відповідно. При цьому, найбільша кількість саме сільських громад також спостерігається у цих областях – 47 та 41 сільських громад відповідно (рисунок 2). При чому, у Дніпропетровській області, кількість сільських громад перевищує кількість міських майже у 2 рази.

Загалом по країні, переважну більшість займають сільські та селищні територіальні громади, які, відповідно, мають величезний потенціал для розвитку аграрного потенціалу. Так, кількість сільських громад становить 625 одиниць, селищних – 435. При цьому, кількість міських громад – 409. Наочна інформація щодо співвідношення територіальних громад наведена на рисунку 3.

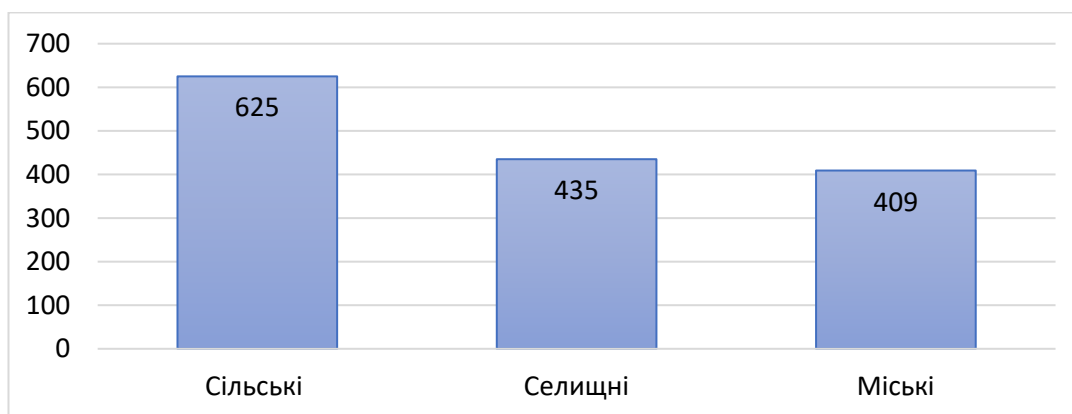
Рис. 1. Розподіл громад за областями країни станом на 01.01.2022

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Рис. 2. Розподіл сільських громад за областями країни станом на 01.01.2022

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Рис. 3. Співвідношення територіальних громад в Україні станом на 01.01.2022

Джерело: розроблено авторами на основі [4]

Таким чином, розвиток аграрного потенціалу країни та, зокрема, аграрного підприємництва у територіальних громадах є запорукою стійкого економічного зростання. Загалом, як свідчить міжнародний досвід, на сьогоднішній день необхідним є перехід від централізованої аграрної політики, сконцентрованої на аграрному секторі, до більш інтегрованої політики розвитку сільської місцевості, сільських територіальних громад, що передбачає наявність зв'язку між економічними, екологічними, соціальними та територіальними аспектами життєдіяльності ОТГ [4]. Саме цю мету, зокрема, і переслідує децентралізація.

Більшість бюджетів українських територіальних громад критично залежні саме від

податкових надходжень від аграрних підприємств та фермерських господарств. Так, в одному зі своїх виступів перший заступник міністра аграрної політики та продовольства Тарас Висоцький вказав на пряму залежність між успішністю фермерів та рівнем розвитку територіальних громад. Адже успішний розвиток фермерства та аграрного підприємництва залежить від успішності громад. І справді, неможливо уявити розвиток сільського господарства без розвитку сільських територій, добробуту селянина, як основного господаря земель. Тому, сталий розвиток сільських територіальних громад є важливою передумовою для гарного економічного розвитку сільського гос-

подарства країни. Все більшого значення набуває реалізація на практиці тих організаційно-економічних заходів мотиваційного механізму, які пов'язані з соціальними перетвореннями на селі [7].

З іншого боку, доходи бюджетів сільських територіальних громад на 70%-90% формуються за рахунок платежів від аграрних підприємств, зокрема, фермерських господарств.

Основними пріоритетами державної аграрної політики визначено:

- створення умов для реалізації та захисту прав селян на землю, формування ринкових земельних відносин, охорони земель;

- посилення соціального захисту сільського населення, встановлення заробітної плати та пенсійного забезпечення працівників сільського господарства не нижче середнього рівня у галузях економіки країни;

- створення рівних умов для функціонування різних організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі, які сприяють гармонізації інтересів власників та найманих працівників;

- розроблення державних та регіональних програм комплексного розвитку сільських територій, удосконалення державної підтримки розвитку підприємництва, з метою вирішення проблеми зайнятості сільського населення;

- державна підтримка розвитку конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва на основі кооперації та інтеграції;

- запровадження сучасних механізмів і методів формування прозорого ринку сільськогосподарської продукції та продовольства, капіталу, зокрема виробничих ресурсів, та робочої сили;

- державна підтримка суб'єктів аграрного сектора шляхом концентрації державних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку, формування сприятливої цінової, фінансово-кредитної, страхової, податкової та бюджетної політики, забезпечення раціональних внутрішньогалузевих і міжгалузевих економічних відносин;

- створення сприятливих умов для реалізації експортного потенціалу аграрного сектора економіки;

- державна підтримка підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів, виконання наукових досліджень для аграрного сектора;

- створення умов для закріплення в сільській місцевості кваліфікованих спеціалістів сільського господарства, освіти, культури, охорони здоров'я та побутового обслуговування [8].

Реалізація політики розвитку сільського господарства залежить від того, наскільки здатні органи влади різних рівнів керівництва найбільш ефективно вирішувати питання розвитку та підтримки сільськогосподарського виробництва в рамках діючого законодавства [9].

Зараз спільною проблемою розвитку фермерства багатьох сільських територіальних громад є значне скорочення овочівництва (городів). Таке скорочення становить від 30% до 60% в залежності від регіону. Овочівництво з року в року потроху заміщується вирощуванням зернових та технічних культур. Таке «заміщення» має багато негативних аспектів для кожної територіальної громади. По-перше, значно знижується родючість ґрунтів. По-друге, зменшується чисельність зайнятих у сільському господарстві, що призводить до скорочення наявних робочих місць, збільшення безробіття та, разом із тим, зниження добробуту населення. З метою стимулювання розвитку овочівництва, громадам необхідно розробляти дієві механізми підтримки фермерів-овочників, такі як, скорочення податкового навантаження, першочерговий доступ до оренди вільних земель тощо.

Вважаємо, що кожна територіальна громада повинна мати у штаті спеціальні управління (відділи) аграрного розвитку. Серед їх функцій головними будуть:

- реалізація державної та регіональної політики у сфері аграрного розвитку;

- забезпечення сталого розвитку аграрного виробництва, аграрного підприємництва, фермерства;

- прозоре управління земельним фондом.

Висновки із зазначених проблем і перспективи подальших досліджень у поданому напрямі. Аналізуючи вищенаведені пріоритети розвитку, можна зробити висновок, що економічне зростання та спроможність громад напряму залежить від розвитку аграрного підприємництва. Спроможні об'єднані територіальні громади із розвинутим аграрним підприємництвом повинні стати базовим елементом ефективної економічної системи України. Сталий розвиток сільських територіальних громад є важливою передумовою для гарного економічного розвитку сільського господарства країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Безугла Л.С. Державне регулювання розвитку малого та середнього підприємництва в умовах інформаційного суспільства : автореф. дис. канд. наук з держ. управління : 25.00.02. Київ, 2011. 20 с
2. Ilchenko T., Bezugla L. Trend and priorities change in the European agricultural products market. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 24. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.24.35>
3. Безугла Л.С. Соціально-економічні функції держави щодо розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 2. URL: <https://cutt.ly/3OY7iqu>
4. Державна Служба Статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html (дата звернення: 12.02.2022).
5. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.02.2022).
6. Застрожніков А.Г., Застрожнікова І.В. Місце і роль фермерських господарств в системі агробізнесу. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. Мелітополь. 2010. № 2. С. 106–116.
7. Застрожнікова І.В. Підвищення ефективності державного регулювання сільського господарства України : дис. канд. наук з держ. упр. Київ, 2011. 187 с.
8. Застрожнікова І.В. Обґрунтування пріоритетів державної аграрної політики. *Економіка та держава*. 2010. № 6. С. 33–35.
9. Застрожнікова І.В. Економічне регулювання розвитку сільського господарства в регіональному агрокомплексі. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2014. № 1(25). С. 112–115.
10. Застрожнікова І.В. Вплив діджиталізації на кадрову політику в аграрному секторі. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 4. С. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.4.77>
11. Зінчук Т.О., Данкевич В.Є., Куцмус Н.М., Ковальчук О.Д. Соціально-економічні особливості ринкового обігу сільськогосподарських земель: вітчизняний та європейський досвід. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. С. 49–62.
12. Малік М.Й., Федієнко П.М. Аграрна реформа і розвиток підприємництва. Київ, 2003. 271 с.
13. Матвеева О. Ю. Європейська парадигма сталого розвитку територіальних громад: досвід для України. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління*. 2021. № 1. С. 148–157.
14. Поленкова М.В. Тенденції розвитку сільськогосподарських підприємств у період структурних змін в аграрному секторі України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2020. Вип. 26. С. 42–47.

REFERENCES:

1. Bezuhla, L.S. (2011) Derzhavne rehulivannia rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v umovakh informatsiynoho suspilstva [State regulation of small and medium-sized businesses development in the information society]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv. (in Ukrainian)
2. Ilchenko, T. & Bezugla, L. (2019) Trends and priorities change in the European agricultural products market. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, vol. 24, pp. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2019.24.35>
3. Bezuhla, L.S. (2011) Sotsialno-ekonomichni funksi derzhavy schodo rozvytku maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini [Socio-economic functions of the state for the development of small and medium enterprises in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, vol. 2. Available at: <https://cutt.ly/3OY7iqu> (in Ukrainian)
4. Derzhavna Sluzhba Statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/oper_new.html (accessed 12 February 2022).
5. Derzhavna stratehiya rehional'noho rozvytku na 2021–2027 roky [State strategy of regional development for 2021–2027]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (accessed 15 February 2022).
6. Zastrozhnikova I.V. (2010) Mistse i rol' fermers'kykh hospodarstv v systemi ahrobiznesu. [The place and role of farms in the agribusiness system]. *Collection of scientific works of the Tavriya State Agrotechnological University (economic sciences)*, vol. 2, pp. 106–116. (in Ukrainian)
7. Zastrozhnikova I.V. (2011) Pidvyshchennya efektyvnosti derzhavnoho rehulivannya sil'skoho hospodarstva Ukrainy [Improving the efficiency of state regulation of agriculture in Ukraine]. Extended abstract of Candidate's thesis. Kyiv. (in Ukrainian)

8. Zastrozhnikova I.V. (2010) Obgruntuvannya prioritytiv derzhavnoyi ahrarnoyi polityky [Substantiation of priorities of the state agrarian policy]. *Economy and state*, vol. 6, pp. 33–35. (in Ukrainian)
9. Zastrozhnikova I.V. (2014) Ekonomichne rehulyuvannya rozvytku sil'skoho hospodarstva v rehional'nomu ahrokompleksi [Economic regulation of agricultural development in the regional agricultural complex]. *Collection of scientific works of the Tavriya State Agrotechnological University (economic sciences)*, vol. 1(25), pp. 112–115. (in Ukrainian)
10. Zastrozhnikova I.V. (2021) Vplyv didzhytalizaciji na kadrovu polityku v agrarnomu sektori. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, vol. 4, pp. 77–81. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.4.77> (in Ukrainian)
11. Zinchuk T.O., Dankevich V.E., Kutsmus N.M., Kovalchuk O.D. (2017) Sotsial'no-ekonomichni osoblyvosti rynkovoho obihu sil'skohospodars'kykh zemel': vitchyznyanny ta yevropeys'ky dosvid [Socio-economic features of market circulation of agricultural lands: domestic and European experience]. *Economy. Finances. Management: current issues of science and practice*, pp. 49–62. (in Ukrainian)
12. Malik M.Y., Fedienko P.M. (2003) Ahrarna reforma i rozvytok pidpriemnytstva [Agrarian reform and entrepreneurship development]. Kyiv: Institute of Agrarian Economics UAAN. (in Ukrainian)
13. Matveeva O.Yu. (2021) European paradigm of sustainable development of territorial communities: experience for Ukraine. *Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine. Series: Public Administration*, vol. 1, pp. 148–157. (in Ukrainian)
14. Polenkova M.V. (2020) Tendentsii rozvytku silskohospodars'kykh pidpryemstv u period strukturnykh zrushen v ahrarnomu sektori Ukrainy [Trends in the development of agricultural enterprises in the period of structural changes in the agricultural sector of Ukraine]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Seriya ekonomichna. Seriya yurydychna*, vol. 26, pp. 42–47. (in Ukrainian)